

ORTAOKUL 8. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN “TÜRKÇE SÖZLÜK” KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI*

Mesut GÜN**

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin “Türkçe Sözlük” kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeleri metaforlar aracılığı ile belirlemektir. Bu amaçla ortaokul 8. sınıfta okuyan öğrencilerden “Türkçe sözlük... gibidir. Çünkü...” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. Öğrencilerin cevapları, içerik analizleri yapılmak üzere, teker teker gözden geçirilmiş, geçerli olmayan metaforlar ayıklanmıştır. Daha sonra Türkçe sözlük kavramına yönelik geliştirilen metaforlar ve bunları gerekçesi olarak gösterilen açıklamalar bilgisayar ortamına aktarılarak ham veri metinler oluşturulmuştur. Bu metinler birkaç kez okunup değerlendirilmiş ve benzer özellikler taşıyan metaforlar bir araya toplanarak ortak temalar oluşturulmuş ve elde edilen verilerin analiz edilmesinde içerik analizi kullanılmıştır. Bu çalışmada çalışma grubunda bulunan 112 öğrenci 56 adet metafor üretmiştir. Bu metaforların 55'i olumlu, 1'i olumsuzdur. Araştırmaya katılan ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin % 99,107'sinin Türkçe sözlük kavramına yönelik olumlu metaforlar geliştirdiği görülürken sadece % 0,892'sinin ise Türkçe sözlük kavramına ilişkin olumsuz metafor geliştirdiği belirlenmiştir. Öğrencilerin Türkçe sözlük kavramına yönelik geliştirdiği olumlu metaforlar arasında frekansı en yüksek olanlar; insan, bilgisayar, öğretmen, kitap, beyin şeklinde sıralanmaktadır. Öğrenciler Türkçe sözlük kavramına yönelik sadece bilgisayar sözcüğü ile 1 adet olumsuz metafor üretmiştir. Öğrencilerin “Türkçe sözlük” kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar öğrenme, açıklama, bulunma, kapsamlılık, türetmek, değerlilik, bilgelik, fayda sağlama kategorileri altında toplanmış ve araştırma konusuna yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe sözlük, metafor, öğrenci, algı

* Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Yrd. Doç. Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Türkçe Eğitimi ABD, El-mek: mesutgun07@gmail.com

---

**SECONDARY SCHOOL 8TH YEAR STUDENTS' METAPHORIC
PERCEPTIONS REGARDING "TURKISH DICTIONARY"
NOTION**

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction and the aim of the study

Metaphor which corresponds to the word "metaphor" in English and can also be used instead of such different notions as simile, imitation and figure of speech in Turkish has been one of the important data collection tool in qualitative research recently. Metaphor can be defined as an expression form of a notion or an event with another notion or another event depending on the language's symbolic intended use. (Aydın and Pehlivan, 2010). Metaphors establish a similarity relation between one object and another object. This is one the most significant features of metaphors which makes them important in researches. In fact metaphors also provide the learned knowledge to be permanent because people do not forget when they associate the things they have just learned with the things they have already known. It is like to code a name of somebody we have just met with a name of one of our relatives or a name we have met before. Thus; in this study metaphoric perception of secondary school 8th year students regarding "Turkish Dictionary" notion is investigated.

The dictionaries having an important place among the referenced works help the users to raise their language competence. Users' age, level of education, native language, the purpose of benefiting from dictionary and the dictionaries depending upon their opportunity vary and are divided into types. It is possible to see many types of dictionaries either limited or unlimited nowadays (Çetinkaya, 2014). Same as before, today dictionaries are the source works very often referenced. Dictionaries are divided into different categories depending upon the purpose of using the dictionary, language, age and level of education of those who will use the dictionary. The characteristics of those who will use the dictionary directly concern the writing of dictionary because dictionary is formed according to the needs of the class it addresses.

Theoretical Framework about the Study

The dictionaries that bring vocabulary of a language in a certain way are written to indicate the meanings of words. From this aspect dictionaries are divided into such types as general dictionaries, customized dictionary, monolingual, bilingual/ multilingual dictionaries. Lexicography in Turkish starts with *Dîvânü Lügati't-Türk* written by Kaşgarlı Mahmud. It is seen that Turkish lexicography gained momentum with Tazminat period. It did not happen a dictionary in which Turkish words were the lexical entry in Anatolian area until *Lehçe-i Osmanî* written by Ahmed Vefik Paşa. Many Turkish dictionaries have been written since Ahmed Vefik Paşa's work. If we aside *Kâmûs-ı Türki'* by Şemseddin Sami, Turkish dictionary prepared by Turkish Language Institution with almost seventy year lexicography

---

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/7 Spring 2015*

experience and Meydan Larousse’s dictionary part, it is seen that generally modern lexicography principles are ignored (Gürlek, 2014).

Preparing a dictionary is a work which is highly hard and which requires attention and effort. While preparing a dictionary, first of all the target mass should be determined. After the determination of the target mass, the aim and method in writing the dictionary should be determined. Then literature review can be done. The issues mentioned above are the things that should be done on only the front- end of dictionary writing. Writing a dictionary is a hard work which includes many elements. Quite simply the word should include the necessary information and exclude the unnecessary information in accordance with the determined purpose. That’s why some words should be sorted out while writing a dictionary.

Nowadays dictionaries take place among the main sources which are used in studies to improve students’ language skill and vocabulary. Thus it can be said that this and this kind of studies can be beneficial in terms of both to determine the metaphoric perceptions of Secondary school 8th year students and prepare a more functional and beneficial Turkish dictionary than the present one

Purpose

The aim of this study is to investigate secondary school 8th year students’ mental images relating to “Turkish Dictionary” by means of metaphors.

It is tried to find answers to the questions below within the frame of this study’s general purpose:

- 1) What are the metaphors that secondary school 8th year students have relating to “Turkish dictionary”
- 2) What notional categories can these metaphors be divided in terms of common traits?

Research Model

It is preferred to collect data via metaphors in this research which is in fact a qualitative study. According to Yıldırım and Şimşek, metaphors can be used for two general purposes in educational surveys. The first one is to determine the existing situation and the second one is to improve the existing duration. The metaphor is used to describe on a section in this study. When the metaphors are used for a description purpose, a situation, happening or phenomenon are described as it exists (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 212). For this reason the data are collected by means of metaphors in this study.

Data Collection and Analysis

Stated Secondary school 8th year students were asked to complete the sentence “Turkish dictionary is like ... because ..... in order to determine Niğde Merkez Ali Ulvi Arıkan Secondary School and 23 Nisan Secondary School students’ perception regarding Turkish dictionary in second term of 2014- 2015 school year. In content analysis, evaluation phase composed of (1) naming phase, (2) classification phase, (3) improving the category phase, (4) validness and reliability phase and (5)

Turkish Studies

computerizing the data which are used in studies completed by Aydın and Ünalı (2010) and Saban (2008) is taken into consideration. The list lined up from most to less of 56 metaphors that 8th year students developed for Turkish dictionary was given to two experts and the experts matched these two lists and then the reliability of this study was provided. And then these metaphors divided into categories and secondary school students' perceptions relating to "Turkish dictionary" were determined. The metaphors that the students had regarding to Turkish dictionary were classified in terms of positive and negative judgement and the number of participant was shown as (f) in table 2 and their percentage was shown as (%). The metaphors divided into categories was given with the number of participant as (f) and percentage as (%) in table 3 and was interpreted in the light of data in table.

Findings and Discussion

When the literature review is done, it is seen that metaphoric perception studies about Turkish dictionary notion especially in our country is not so much. One of these studies is made by Yaman and Dağtaş (2014). In this study, 6th, 7th and 8th year students' perceptions about dictionaries have been determined by using the mental metaphors 6th, 7th and 8th year students have about dictionaries. In the outcome part of this study, it has been determined that students' attitudes about the benefit of using a dictionary are at medium level; the attitudes about the habit of using a dictionary are at high level (Yaman and Dağtaş, 2014). Another study about dictionary is an article titled "An Evaluation on Primary School Second Level School Students' habits of using dictionary" written by Yaman (2010). In outcome part of this study, it has been mentioned that the importance of dictionaries to improve vocabulary and Turkish consciousness has not been comprehended enough. At this point, it has been stated that Turkish teachers have important roles, Turkish teachers candidates should be raised awareness in terms of the importance of dictionaries to improve vocabulary and native language and it is the same for Turkish teachers in their in- service trainings (Yaman, 2010). Another study is an article titled "Use of Dictionary in Elementary Education Oriented Scientific Publications" written by Kolaç (2009). In outcome part of this study, when considering the dictionary circumstance use in publications, it has been determined that dictionary has been used in only one publication of 298 publications evaluated and it has been mentioned that dictionary has been given no place in bibliography of 297 publications.

In this study, 8th year students' positive and negative metaphoric perceptions regarding Turkish dictionary have been emphasized. According to the result of this study, while % 99,107 of the students have produced positive metaphors regarding Turkish dictionary notion, %0,892 of the students have produced negative metaphors regarding Turkish dictionary notion. Students have produced positive metaphors in learning, acculturation and liking categories regarding Turkish dictionary notion. Students produced only one negative metaphor regarding computer but this negative metaphor has not been evaluated in any category.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/7 Spring 2015

According to the study of Yaman and Dağtaş (2014), students’ attitudes about the benefit of using a dictionary are at medium level and the attitudes about the habit of using a dictionary are at high level. In one of Yaman’s study (2010), it is indicated that the importance of dictionaries has not been comprehended enough in terms of improve vocabulary and Turkish awareness. According to the study made by Kolaç (2009), when it is considered the use of dictionary use in publications, it is stated that dictionary is used in only one publication among 298 publications evaluated and dictionary has been given no place in bibliography of 297 publications. As almost all the metaphors produced regarding Turkish dictionary are positive, it is the indicator that Turkish dictionary notion has been perceived positively by 8th year students. This result is the proof that students’ attitudes about the benefit of using Turkish dictionary are at high level. In the study of Kolaç (2009), it is stated that the secondary school oriented publications disregard the use of dictionary. As it has been understood from this study, while Turkish dictionary has been perceived positively and the use of it would be beneficial, it can be said that the extent use of dictionary is disregarded.

With reference to study data, the suggestions are like this:

- Metaphors can be used as an effective research tool to determine and explain 8th year students’ perceptions regarding “Turkish dictionary” notion.
- While preparing a dictionary, much better Turkish dictionaries can be prepared with reference to this and similar studies.
- The application of studies similar to this research subject on students from different level of education (primary school, high school, university etc.) can be beneficial.
- Although the students have positive perception regarding Turkish dictionary notion, it is understood from the observations that the frequency use of Turkish dictionary is low. Thus, studies regarding students’ frequencies use of Turkish dictionary or why they do not need frequency use of Turkish dictionary can be made.
- Some researches about what can be done to make the use of Turkish dictionary common can be done and it can be presented to service of our system of education.

Key Words: Turkish dictionary, metaphor, student, perception

Giriş

İngilizce “metaphor” kelimesine karşılık gelen ve Türkçede mecaz, benzetme, eğretileme gibi farklı kavramların yerine kullanılabilen metafor, son dönemlerde nitel araştırmalarda önemli veri toplama araçlarından biri durumundadır. Metafor, dilin sembolik amaçlı kullanımına bağlı olarak bir kavram veya durumu başka bir kavramla, bir durumla ifade etme biçiminde tanımlanabilir (Ayдын ve Pehlivan, 2010). Metaforlar bir nesneyle başka nesne arasında benzerlik ilişkisi kurar. Metaforları araştırmalarda önemli kılan en belirgin özelliklerinden birisi de budur. Aslında metaforlar öğrenilen bilgilerin kalıcı olmasını da sağlar. Çünkü insanlar yeni öğrendikleri

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/7 Spring 2015

şeyleri bildikleri şeylerle ilişkilendirdiklerinde kolay kolay unutmazlar. Yeni tanışılan bir kişinin ismini tanıdığımız birisinin ya da akrabalarımızdan birinin ismiyle kodlamak gibi.

Metafor, bireye iki olay, olgu, konu ya da kavram arasında kıyaslama yapmayı ve bunlar arasındaki benzerlikleri mecazlı bir anlatımla sunma olanağı tanır. Böylece iki şey ile ilgili benzerliklere dikkat çeker ya da birini diğersinin yerine geçirerek açıklama olanağı sunar. Montesquieu'nun "İklim imparatorluğu bütün imparatorlukların birincisidir." biçimindeki cümlesi mecazlı bir anlatımdır. Burada iklimi imparatorluğa benzetmiş ve en güçlü imparatorluğun iklim imparatorluğu olduğunu vurgulamıştır (Çoşkun, 2010). Montesquieu, burada iklimi imparatorluğa benzetmiştir. Böylece hava olaylarının dolayısıyla ortamın insanlar üzerindeki etkisine dikkat çekmek istemiştir. İklim şartlarının bütün beşeri güçlerin üzerinde olduğu vurgusunu yapmıştır. Görüldüğü gibi metafor yoluyla benzetme yapılarak bir kavram başka bir kavramla açıklandığında daha etkileyici ve dikkat çekici olmaktadır.

Metaforlar, bilinmeyen şeylerin öğrenilmesini, öğrenilen şeylerin de akılda kalarak gerektiğinde de hatırlanmasını sağlar. Kavram olarak metafor, bireyin soyut ve anlaşılması güç bir olguyu kavramada kullanabileceği güçlü zihinsel bir araçtır (Afacan, 2011). Metaforlar yeni öğrenilen şeylerle önceden öğrenilmiş olan bilgiler arasında benzerlik ilişkisi kurulmasını sağlamaktadır. Bu benzerlik ilişkisi yardımıyla yeni bilginin somut olarak hafızaya yerleşmesi sağlanır.

Ayrıca metaforlar Richardson'a (1996) göre, bireysel değerleri dolaysız gösterdikleri için ayrı bir değere sahiptir. Çünkü bu özellikleriyle metaforlar, bireylerin kendi dünyalarını anlayıp yapılandırmalarına yönelik güçlü bir zihinsel haritalama ve modelleme mekanizması haline dönüşmüştür (Arslan ve Bayrakçı, 2006: 103). Metaforlar bireyleri düşünmeye, kendi iç dünyasını dinlemeye sevk etmektedir. Böylece metaforlar insanların kendilerini anlamalarına, kendi duygularını tanımalarına da olanak sunmaktadır.

Metafor kullanımı, kişinin genel olarak dünyayı kavrayışına sinen bir düşünme görme biçimi anlamına gelir. Bireyler, gerek kendi duygu ve düşüncelerini tanımlarken gerek karşılıklarındaki duygu ve düşüncelerini tanımlarken metaforlardan yararlanmaktadır. Bu da bireylerin yaşam algılarını ortaya koymada önemli bir öge olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda metaforlar, bireylerin dünyayı ve kendilerini algılama biçimlerini göstermektedir (Dündar ve Karaca, 2013). Metaforlarda benzerlik ve farklılıkların etkileşimi çok önemlidir. Çünkü metaforlar insanların algı ve anlayışını yapılandırmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca metaforlar yardımıyla soyut ifadeler somutlaştırılarak öğrenilen şeylerin kalıcı olması sağlanabilir. Bu nedenle metaforların kullanım alanı çok geniştir.

Metafor farklı kaynak ve bilim dallarında çeşitli terimlerle karşılanmaktadır. Sosyoloji ve Felsefede analogi, Edebiyat ve Dilbilim alanlarında eğretileme, mecaz, ödüncleme, istiare, Eğitimbilim alanında ise daha çok benzetme anlamında kullanılmaktadır. Ancak, bunların hiçbirinin tam olarak metaforik düşünceyi açıklayamadığı düşünüldüğü için metafor kavramının kullanımı tercih edilmektedir (Yapıcı, 2013). Görüldüğü gibi metafor sözcüğü Türkçede bir çok anlama gelse de genellikle benzetme amacıyla kullanılmaktadır. Metaforların kullanımında kelimelere başka anlamlar yüklenir. Burada amaç bir kelimeyi daha güzel ve etkili bir biçimde anlatmak için başka bir anlam ifade eden bir sözcükle ilgi kurularak benzetme yapmaktır.

Sözlük, bir dilin bütün veya belli bir dönemde kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren esere denir (Bayniyazov ve Bayniyazova, 2014). Türk dili araştırmalarında sözlüklerin önemli bir yeri vardır. Sözlükler bir dile ait olan sözcükleri toplu halde bir araya getiren somut bir eser olduğu için çok önemli kaynak olma özelliğini geçmişten bugüne sürdürmektedir.

Sözlük, “bir dilin ya da bir dilin bir bölümünün genel olarak ya da belirli bir zamanda kullanılan sözcük ve deyimlerini genellikle abece sırasına, bazen de kavram alanlarına göre ele alıp aynı dille tanımlarını yapan, örnek vererek açıklayan veya başka bir dildeki karşılıklarını yazan kitap” şeklinde tanımlanabilir (Rahimi, 2014). Sözlükler çok önemli başvuru kitaplarıdır. Sözlükler sadece kelime yığını olarak düşünülmemelidir. Çünkü sözlükler yazıldığı döneme de ışık tutar. O dönemdeki insanların duygularını hangi kelimelerle ifade ettiklerini sözlükler yardımıyla anlayabiliriz. Bu yüzden sözlük yazımı çok önemlidir ve uzmanlık gerektirir. Sözlük yazımında en önem noktalardan biri sözlüğü yazılacak olan dili oluşturan kelimelerin bilinmesidir. Ayrıca sözlük yazımında daha önce o dilde yazılmış olan sözlüklerde taranarak onlardan da faydalanılmalıdır.

Başvuru eserler arasında önemli bir yere sahip olan sözlükler, kullanıcılarının dil ile ilgili yeterliliklerini arttırmalarına yardım eder. Kullanıcıların yaşı, eğitim düzeyi, ana dili, sözlükten yararlanma amacı, imkânlarına bağlı olarak sözlükler de çeşitlenmekte, türlere ayrılmaktadır. Günümüzde gerek sınırlandırılmış gerekse sınırlandırılmamış pek çok türde sözlük görmek mümkündür (Çetinkaya, 2014). Sözlükler eskiden olduğu gibi günümüzde de sık sık başvurulan kaynak eserlerdendir. Sözlükler kendisini kullanacak olan kişilerin dili, yaşı, eğitim düzeyi ve sözlüğü kullanma amacına bağlı olarak çeşitli kategorilere ayrılmaktadır. Sözlüğü kullanacak olan kişilerin özellikleri sözlüğün yazımını doğrudan ilgilendirmektedir. Çünkü sözlük hitap ettiği kesimin ihtiyaçlarına göre oluşturulmaktadır.

Kaynaklara bakıldığında sözlüklerin genel olarak iki farklı bakış açısıyla ele alındıkları görülmektedir. Türk Dil Kurumu’nun İnternet ortamında yayınladığı Güncel Türkçe Sözlük, Büyük Türkçe Sözlükte: “Bir dilin bütün veya belli bir çağda kullanılmış kelime ve deyimlerini alfabe sırasına göre alarak tanımlarını yapan, açıklayan, başka dillerdeki karşılıklarını veren eser, lügat” şeklinde tanımlanan sözlük, Dilbilgisi Terimleri Sözlüğünde ise: “Bir dilin sözcüklerini alfabe sırasıyla açıklayan kitap” ifadeleriyle tanımlanmaktadır (Çelebi ve Uzun, 2015). Sözlüklerin hazırlandığı bakış açısı sözlüğün içeriğini doğrudan etkilemektedir. Sözlük dil bilimsel bakış açısıyla hazırlandığında sözlüğün; sözcüğün anlam ilişkilerini gösterme, türetim bilgileri ve başka dillerdeki karşılığını belirtme, kelime ve deyimleri sıralama, açıklama gibi özellikleri öne çıkmaktadır. Ancak bulunduğumuz zamanda sözlük yazımında sözlük bilimden yararlanılmaktadır. Sözlük biliminde sözlüklerin yazımında farklı bir yol izlenilmektedir. Dilbilgisel yaklaşımdan farklı olarak sözlük biliminde sözcüklerin abecesel düzen içinde, bazen de konulara ya da kavramsal alanlara göre tanımları yapılmaktadır.

Bir dilin söz varlığını belli bir düzenle bir araya getiren sözlükler, kelimelerin anlamlarını belirtmek için yazılır. Bu yönüyle genel sözlükler, özel sözlükler, tek dilli, iki/çok dilli sözlükler gibi türlere ayrılır. Türklerde sözlükçülük Kaşgarlı Mahmud’un *Dîvânü Lügati’t-Türk*’üyle başlar. Tanzimat’la birlikte Türk sözlükçülüğünün bir ivme kazandığı görülür. Ahmed Vefik Paşa’nın *Lehçe-i Osmanî*’sine kadar Anadolu sahasında Türkçe sözcüklerin madde başı yapıldığı bir sözlüğe rastlanmamıştır. Ahmed Vefik Paşa’nın eserinden günümüze kadar çok sayıda Türkçe sözlük yazılmıştır. Bunların arasında Şemseddin Sami’nin *Kâmûs-ı Türki*’si, yaklaşık yetmiş yıllık sözlükçülük tecrübesine sahip Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan *Türkçe Sözlük* ile *Meydan Larousse*’nin sözlük bölümünü bir tarafa bırakırsak genellikle modern sözlükçülük ilkelerinin göz ardı edildiği görülmektedir (Gürlek, 2014). Sözlük hazırlamak oldukça zor, dikkat ve emek isteyen bir iştir. Sözlük hazırlarken öncelikle hedef kitle belirlenmelidir. Hedef kitle belirlendikten sonra sözlüğü yazmaktaki amaç ve yöntem belirlenmelidir. Daha sonra da kaynak taraması yapılabilir. Yukarıda bahsi geçen konular sadece sözlük yazımının başlangıç aşamasında yapılması gereken şeylerdir. Sözlük yazımı daha birçok unsuru kapsayan zahmetli bir uğraştır. Açıkçası sözcük belirlenen amaç doğrultusunda gerekli olanları içine alıp gereksiz bilgileri kapsam dışında bırakmalıdır. Bu nedenle sözlük yazılırken kelimeler seçilerek ayıklanmalıdır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/7 Spring 2015

Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde sözlükçülüğümüzün gelişmemesinin ve bir bilim dalı haline gelmemesinin nedenlerini anlamak için, şüphesiz Türk sözlükçülük tarihini ve geleneğini irdelemek gerekmektedir (Yavuzarslan, 2004). Osmanlı döneminde sözlük yazımı ile ilgili kurumsallaşmış bir politika bulunmamaktadır. Sözlük yazımı konusunda yapılmış olan çalışmaların çoğu da daha çok kişisel çabaların ürünü olarak göze çarpmaktadır. Osmanlı döneminde özellikle 19. yüzyılın ortalarında, Tanzimat döneminden sonra sözlük yazım çalışmaları gündeme gelmiş ve bu konuda yapılan çalışmalar artmıştır.

Günümüzde sözlükler öğrencilerin dil becerileri ve sözcük dağarcıklarını geliştirme çalışmalarında kullanılan temel kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu nedenle hem ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin Türkçe sözlükle ilgili metaforik algılarını belirlemek hem de mevcut olanlardan daha işlevsel ve yararlı Türkçe sözlükler hazırlanması bakımından bu ve benzeri çalışmaların yararlı olabileceği söylenebilir.

Amaç

Bu araştırmanın amacı, ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin “Türkçe sözlük” kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeleri metaforlar aracılığı ile incelemektir. Araştırmanın bu genel amacı çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap bulunmaya çalışılmıştır:

3) Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin “Türkçe sözlük” kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar nelerdir?

4) Bu metaforlar ortak özellikleri açısından hangi kavramsal kategorilere ayrılabilir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Özünde nitel bir çalışma olan bu çalışmada metaforlar aracılığıyla veri toplama yolu tercih edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek’e göre, metaforlar eğitim araştırmalarında iki genel amaçla kullanılabilir. Bunlardan birincisi var olan durumu belirlemek, diğeri ise var olan bir süreci iyileştirmektir. Bu çalışmada metafor bir kesit üzerinde betimleme amacıyla kullanılmıştır. Metaforlar betimleme amacıyla kullanıldığında bir durum, olay ve olgu var olduğu haliyle betimlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 212). Bu nedenle bu çalışmada metaforlar aracılığı ile veriler toplanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Niğde Merkez’de bulunan Ali Ulvi Arıkan Ortaokulu ve 23 Nisan Ortaokulu 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışma grubunun cinsiyete göre dağılımı şöyledir:

Tablo 1. Çalışma Grubunun Özellikleri			
Özellikler		(f)	(%)
Cinsiyet	Kadın	50	42,01
	Erkek	69	57,98
Toplam		119	100

Tablo 1'e göre erkek öğrencilerinin oranı kız öğrencilere göre daha yüksektir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Niğde merkez Ali Ulvi Arıkan Ortaokulu ve 23 Nisan Ortaokulu 8. sınıf öğrencilerinin Türkçe sözlük kavramına ilişkin algılarını belirlemek için 2014-2015 eğitim ve öğretim yılının

ikinci döneminde belirtilen ortaokullarda okumakta olan 8. sınıf öğrencilerinden “Türkçe sözlük... gibidir. Çünkü...” cümlesini tamamlamaları istenmiştir. İçerik analizinde Aydın ve Ünalı (2010) ile Saban (2008) tarafından tamamlanan çalışmalarda kullanılan, (1) adlandırma aşaması, (2) tasnif etme aşaması, (3) kategori geliştirme aşaması, (4) geçerlik ve güvenilirliği sağlama aşaması ve (5) verileri bilgisayar ortamına aktarma aşamasından oluşan değerlendirme süreci dikkate alınmıştır. 8. sınıf öğrencilerinin Türkçe sözlük için geliştirdikleri 56 adet metaforun çoktan aza şeklinde dizili olduğu bir liste iki uzman kişiye verilmiş ve uzmanlar bu iki listeyi eşleştirilerek çalışmanın güvenilirliği sağlanmıştır. Daha sonra bu metaforlar kategorilere ayrılarak ortaokul öğrencilerinin “Türkçe sözlük” kavramına yönelik algıları tespit edilmiştir. Öğrencilerin Türkçe sözlük kavramına ilişkin oluşturdukları metaforlar olumlu ve olumsuz yargı bildirme açısından sınıflandırılarak tablo 2’de katılımcı sayısı (f) ve yüzdesi (%) ile birlikte gösterilmiştir. Daha sonra kategorilere ayrılan metaforlar tablo 3’te katılımcı sayısı (f) ve yüzdesi (%), öğrenci açıklamaları ile birlikte verilmiş ve tablodaki bilgiler ışığında yorumlanmıştır.

Bulgular

Tablo 2’de araştırmaya katılan ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin “Türkçe Sözlük” kavramına yönelik olumlu ve olumsuz algıları yer almaktadır. Öğrencilerin üretmiş olduğu metaforlar incelenmiş, uygun bulunmayan 7 metafor elenmiştir (13, 33, 35, 51, 101, 106, 117). Toplamda 119 adet metaforun 112’si geçerli kabul edilerek üzerinde çalışılmıştır.

Tablo 2. Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Sözlük Kavramına İlişkin Olumlu ve Olumsuz Algıları

Kategori	Kod	Metaforun Adı	Metaforu Temsil Eden Öğrenciler		Kodlar Toplam	
			(f)	(%)	(f)	(%)
Olumlu	1	Bilgi kaynağı	1	0,892	111	99,107
	2-113-115	Kelime	3	2,678		
	3	Akıl	1	0,892		
	4-36-49-100	Bilgi kutusu	4	3,571		
	5-8-14-15-23-43-92-94-105-108	İnsan	10	8,928		
	6-19	Akıllı telefon	2	1,785		
	7	Dans eden kelimeler	1	0,892		
	9-50	Hazine	2	1,785		
	10	Okuma isteği	1	0,892		
	11-26-59-63-74-80-82-91-96	Bilgisayar	9	8,035		
	12	Kelime hazinesi	1	0,892		
	16	Kılavuz	1	0,892		
	17	Işık	1	0,892		
	18-27-28-44-47-109	Öğretmen	6	5,357		
	20	Su	1	0,892		
	21	Aksiyon	1	0,892		
	22	Bilgi hazinesi	1	0,892		
	24	TDK	1	0,892		
	25-87	Güneş	2	1,785		

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/7 Spring 2015

29	Profesör	1	0,892		
30	Doktor	1	0,892		
31-32-39-41-42-88	Kitap	6	5,357		
102-118	Bilinmeyen kelime	2	1,785		
34	Deyim	1	0,892		
37	Rüzgâr	1	0,892		
38-46-73-84-89-95	Beyin, akıl, zekâ	6	5,357		
40-86	Ansiklopedi	2	1,785		
45	Merdiven	1	0,892		
48	Akan nehir	1	0,892		
52	Okul	1	0,892		
53	Karınca	1	0,892		
54-66	Uçak	2	1,785		
55	Gökyüzü	1	0,892		
56-57-61-64	Tavus kuşu	4	3,571		
58-69-76-77	İnternet	4	3,571		
60	Çanta	1	0,892		
62-65	Dünya	2	1,785		
67	Kamyon	1	0,892		
68	Karışık defter	1	0,892		
70-72	Hayat	2	1,785		
71	Çiçek	1	0,892		
75-79	Kanun kitabı	2	1,785		
78	Telefon	1	0,892		
81-83	Konuşan kuş	2	1,785		
85	Bilim kaynağı	1	0,892		
90	Köşe	1	0,892		
93	Gizli anahtar	1	0,892		
98	Rüzgârgülü	1	0,892		
99	Bilgisayar belleği	1	0,892		
103	Kuş	1	0,892		
104	Kelime, harf	1	0,892		
107-114	Öğretmek	2	1,785		
110-111-116	Divanı Lügati Türk	3	2,678		
112	Kaynak	1	0,892		
119	Araç	1	0,892		
Olumsuz	97	Bilgisayar	1	0,892	1 0,892

Tablo 2'ye göre çalışmaya katılan 112 öğrencinin ürettiği 56 adet metaforun 55'ini olumlu metaforlar oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin % 99,107'lik çoğunluğu Türkçe sözlük kavramına yönelik olumlu metaforlar üretmiştir. Bu sonuç öğrencilerin Türkçe sözlük kavramına yönelik olumlu bir tutum takındıklarının göstergesi olarak kabul edilebilir. Öğrencilerin geliştirdikleri olumlu metaforların frekansı en yüksek olanları % 8,928 oranla insan, % 8,035 oranla bilgisayar; % 5,357 oranla öğretmen, kitap, beyin; % 3,571 oranla bilgi kutusu, tavus kuşu, internet; % 2,678 oranla kelime ve Divanı Lügati Türk, % 1,785 oranla akıllı telefon, hazine, güneş, bilinmeyen kelime, ansiklopedi, uçak, dünya, hayat, konuşan kuş, öğretmek şeklinde sıralanmaktadır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/7 Spring 2015

Tablo 2’ye göre çalışmaya katılan 112 öğrencinin ürettiği 56 adet metaforun sadece 1’ini olumsuz metafor oluşturmaktadır. Çalışmaya katılan öğrencilerin % 0,892’lik kısmı Türkçe sözlük kavramına yönelik olumsuz metafor üretmiştir. Bu olumsuz metafor da: “Bilgisayarda web sitesine anlamını bilmediğimiz kelimeleri yazdığımızda bulamıyor.” ifadesiyle dile getirilmiştir. 112 öğrenci içinde sadece bir kişinin olumsuz metafor üretmesi Türkçe sözlük kavramının öğrenciler tarafından büyük oranda olumlu algılandığının göstergesidir.

Öğrencilerin geliştirdikleri olumlu metaforların frekansı en yüksek olan % 8,928 oranla insan metaforudur. Bu metaforunda Türkçe sözlük çok kelime türetebilen, her şeyi bilen, bilmediğimiz kelimeleri öğreten, kültürlü, kelime hazinesi geniş bir insana benzetilmiştir. Görüldüğü gibi insan metaforunda Türkçe sözlük kavramı için kelime eksikliğini bir bakış açısı oluşturularak insanlara olan faydası üzerinde durulmuştur.

Öğrencilerin geliştirdikleri olumlu metaforlardan frekans açısından 2. sırada olan % 8,035 oranla bilgisayar metaforudur. Bu metaforunda Türkçe sözlük içinde her şey bulunan, içinde bilgi ve birçok kelime olan, bilmediklerimizi bize öğreten bir bilgisayara benzetilmiştir. Bilgisayar metaforunda da Türkçe sözlük kavramı için kelime eksikliğini bir bakış açısı oluşturulmuştur. Bilgisayar metaforunda Türkçe sözlüğün bilmediklerimizi öğretme özelliğine vurgu yapılarak insanlara olan faydası üzerinde durulmuştur.

Öğrencilerin geliştirdikleri olumlu metaforlardan frekans açısından 3. sırada olan % 5,357 oranla öğretmen, kitap ve beyin metaforlarıdır. Beyin metaforunda Türkçe sözlük içinde her şeyi bulmamız mümkün olan, anlamadığımız kelimeleri bize söyleyen, kelime hazinesi geniş bir beyne benzetilmiştir. Kitap metaforunda Türkçe sözlük; içinde her şey yazan, her sayfasında kelimeler ve cümleler bulunan, içinde her türlü bilgi olan bir kitaba benzetilmiştir. Öğretmen metaforunda ise Türkçe sözlük; anlamını bilmediğimiz kelimeleri bilen, her kelimenin anlamını söyleyen ve kavratılan bir öğretmene benzetilmiştir. Beyin, kitap ve öğretmen metaforunda da Türkçe sözlüğün kelime öğretme özelliğine vurgu yapılarak Türkçe sözlüğün faydası üzerinde durulmuştur.

Öğrencilerin geliştirdikleri olumlu metaforlardan frekans açısından 4. sırada bulunan % 3,571 bilgi kutusu, tavus kuşu ve internet metaforlarıdır. Bilgi kutusu metaforunda Türkçe sözlük kavramı için; ne ararsak bulunabilir bir bilgi kaynağı, içinde bol bol kelime bulunur, tüm bilgiler onun içindedir şeklinde açıklamalarda bulunulmuştur. Tavus kuşu metaforunda Türkçe sözlük kavramı için; kuyruğu açıldığında bilgi kaynağı, açıldığında her kelime gelir, bilgi verir, içindeki kelimeler rengârenktir istediğimizi buluruz, şeklinde açıklamalara yer verilmiştir. İnternet metaforunda Türkçe sözlük kavramı için istediğin şeylere ulaşma, istediğini orada bulma, bilmediklerimizi öğrenme, şeklinde açıklamalar bulunmaktadır. Bilgi kutusu, tavus kuşu ve internet metaforlarında da Türkçe sözlük kavramının bilgi verme, öğretme özelliğine vurgu yapılmaktadır.

Tablo 3’te araştırmaya katılan ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin “Türkçe sözlük” kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar öğrenme, açıklama, bulunma, kapsamlılık, türetmek, değerlilik, bilgelik, fayda sağlama kategorileri açısından incelenerek metaforlarla ilgili öğrenci açıklamalarına yer verilmiştir. 112 metaforlardan 94 tanesi yukarıda belirtilen kategorilere ayrılmıştır.

Tablo 3. Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Türkçe Sözlük Kavramına İlişkin Metaforik Algılarının Kategorik Dağılımı

Kategori	Kod	Metafor	Örnek Öğrenci Açıklamaları	Metaforu Temsil Eden Öğrenci		Genel
				(f)	(%)	
				f	(%)	

Öğrenme	1	Bilgi kaynağı	Bilgi kaynağı gibidir. Çünkü içerisinde birçok bilmediğimiz veya bildiğimiz kelimeler var. Bilmediğimiz kelimelerin anlamını öğreniyoruz.	1	1,063	14	14,893	9 4
	23	İnsan	İnsana benzer. Çünkü bilmediğimiz kelimeleri öğretmen gibi bize öğretir.	1	1,063			
	28-109	Öğretmen	Öğretmene benzer. Çünkü bilmediğimiz sözcüklerin ne anlama geldiğini öğretir.	2	2,127			
	47	Türkçe öğretmeni	Türkçe öğretmenine benzer. Çünkü yanlış ifade ettiğimiz kelimeleri Türkçe sözlüğe bakıp doğrusunu öğrenebiliriz.	1	1,063			
	76	İnternet	İnternet gibidir. Çünkü bilmediklerimizi öğretir.	1	1,063			
	78	Telefon	Sözlük telefon gibidir. Çünkü ikisi de aynı araştırmacı iyi işe yarayan her şeyi öğreten Türkçe sözlük gibidir telefon.	1	1,063			
	82-96	Bilgisayar	Bilgisayara benzer. Çünkü bilgisayar araştırılır bir şeyler öğretir aynı sözlük gibi bize bilmediklerimizi öğretir.	2	2,127			
	92	Bilge insan	Bilge insan gibidir. Çünkü bilmediğimiz şeylerin anlamlarını öğreniriz.	1	1,063			
	99	Bilgisayar belleği	Bilgisayar belleğine benzer. Çünkü sözlüğe baktığımda istediğin şeyi bulabildiğimiz için bulamazsan bile bazı kelimelerin ne anlama geldiğini bulursun/öğrenirsin.	1	1,063			
	107	Öğretmek	Öğretmek geliyor benzer. Çünkü gizlenen bir kelimenin anlamını öğretiyor. Bilmediğimiz kelimeleri öğreniyoruz.	1	1,063			
112	Kaynak	Önemli bir kaynağa benzer. Çünkü her kelimenin anlamını öğretir.	1	1,063				
119	Araç	Her an bize yardımcı araç a benzer. Çünkü bilemediğimiz kelimeleri sözlükten öğreniyoruz.	1	1,063				
Açıklama	16	Kılavuz	Bir kılavuz gibidir. Çünkü bizlerin bilmediği Türkçe kavramlarını bizlere anlatır, kılavuzluk yapar.	1	1,063	8	8,510	
	25	Güneş	Güneş gibidir. Çünkü bizleri birçok kelimelerde aydınlatır.	1	1,063			
	27-44	Öğretmen	Öğretmene benzer. Çünkü bir kelimenin anlamlarını söylüyor.	2	2,127			
	46	Beyin	Beyine benzer. Çünkü duygu düşünce ve anlamını bilmediğimiz kelimeleri söyler.	1	1,063			

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/7 Spring 2015

Bulunmak	88	Kitap	Kitap gibidir. Çünkü yabancı ülke insanların da Türklerin kelime öğrenmesi için bilgi verir.	1	1,063		
	102	Divanı Lügati Türk	Divan-ı Lügat-i Türk-e ve bilmediğimiz kelimelere benzer. Çünkü ilk sözlük bilmediğim canlı ve cansız açıklar.	1	1,063		
	118	Bilinmeyen kelime	Bilmediğimiz kelimelerin anlamına benzer. Çünkü bilmediğimiz kelimeleri bize açıklaması	1	1,063		
	4	Bilgi kutusu	Bilgi kutusuna benzer. Çünkü içerisinde bol bol kelime olduğu için ve okuyup anlamak için.	1	1,063		
	12	Kelime hazinesi	Kelime hazinesine benzer. Çünkü içinde birçok sözcük vardır. Kelimeler vardır. Bu da bana göre hazinedir.	1	1,063		
	24	TDK	TDK'ye benzer. Çünkü içinde birçok sözcük barındırdığı için bu yüzden benzemektedir.	1	1,063		
	32-42	Kitap	Kitap gibidir. Çünkü bütün alfabeyi kelimeleri sözlük gibi kullanılıyor.	2	2,127		
	43	İnsan	İnsan gibidir. Çünkü insan gibi her kelime sözlüğün içinde varda ondan insanda da ne ararsan var.	1	1,063		
	57-61-64	Tavus kuşu	Tavus kuşuna benzer. Çünkü açıldığında her bir kelime gelir.	3	3,191		
	67	Kamyon	Kamyona benzer. Çünkü içinde kamyonun yükü kadar kelime var.	1	1,063		
	68	Karışık defter	Karışık bir defterin tüm kelimelerinin bir arada bulunmasına benzer.	1	1,063	24	25,531
	69	İnternet	İnternete benzer. Çünkü internette her kelime gelir.	1	1,063		
	70-72	Hayat	Hayatımıza benzer. Çünkü hayatımızda değişik kelime çoktur.	2	2,127		
	71	Çiçek	Çiçeklere benzer. Çünkü açtıkça türlü türlü kelimeler çıkıyor.	1	1,063		
	74-91	Bilgisayar	Bilgisayara benzer. Çünkü içinde çok değerli kelimeler vardır.	2	2,127		
	81-83	Konuşan kuş	Konuşan kuşa benzer. Çünkü her kelime içinde uçuyor.	2	2,127		
	93	Anahtar	Kelimenin gizli anahtarına benzer. Çünkü bilmediğimiz kelimelerin ve deyimlerin anlamı olduğu için.	1	1,063		
	104	Kelime, harf	Benim aklıma kelimeler harfler gibidir. Çünkü sözlüğün ilk sayfasını açarken daha kelimeler harfler geliyor bu yüzden benim aklıma bunlar geliyor.	1	1,063		
113-115	Kelime anlamı	Kelime anlamına benzer. Çünkü kelimelerin anlamlarını buluyoruz.	2	2,127			

Kapsamlılık	7	Dans eden kelime	Dans eden kelimelere benzer. Çünkü her tarafta karşımıza çıkıyor.	1	1,063	3	3,191
	55	Gökyüzü	Gökyüzüne benzer. Çünkü içindeki bilginin ucu bucağı yoktur.	1	1,063		
	84	Beyin	Beyine benzer. Çünkü beynin kelime hazinesi geniştir	1	1,063		
	94	Akıllı, kültürlü insan	Akıllı, kültürlü insana benzer. Çünkü kelime hanesi geniştir.	1	1,063		
Türetmek	5-8	İnsan	İnsan gibidir. Çünkü çok kelime türetebilir.	2	2,127	3	3,191
	21	Aksiyon	Aksiyon gibidir. Çünkü her gün yeni şeyler cümleler ve kelimeler üretiyoruz.	1	1,063		
Değerlilik	9-50	Hazine	Hazine gibidir. Çünkü hiç bir yerde bulunamayan kendimize özgü tek şeydir.	2	2,127	9	9,574
	20	Su	Suya benzer. Çünkü bulunduğu yerde bilgi çimleri yetişir.	1	1,063		
	22	Bilgi hazinesi	Bilgi hazinesine benzer. Çünkü araştıracağımız bütün kelimelerin bir arada olduğu için.	1	1,063		
	53	Karınca	Karınca gibidir. Çünkü kelimeleri çok kendinden daha güçlü ve yenilikçidir.	1	1,063		
	54	Uçak	Uçağa benzer. Çünkü uçak şeklindedir içindekileri bil uçarsın.	1	1,063		
	60	Çanta	Bana göre çanta gibidir. Çünkü her odasında sır saklı.	1	1,063		
	73	Beyin	Benim için beyine benzer. Çünkü benim için bilgi hazinesidir. Ve bütün kelimeler toplu bir şekildedir.	1	1,063		
	98	Rüzgârgülü	Rüzgârgülüne benzer. Çünkü bu gülün dönmesiyle tüm dünyaya elektrik gider hayatımızdaki en önemli şeydir.	1	1,063		
Bilgelik	3	Akıl	Akıl gibidir. Çünkü bilmediklerimizi bilir.	1	1,063	27	28,723
	6-19	Akıllı telefon	Akıllı telefona benzer. Çünkü içinde aradığımız her şey var.	2	2,127		
	11-26-59-63-80	Bilgisayar	Bilgisayara benzer. Çünkü içinde her şey bulunabilir.	5	5,319		
	14-15	İnsan	İnsan gibidir. Çünkü insan da birçok şeyi bilir ona göre kelimeleri seçerek konuşur.	2	2,127		
	17	Işık	Işığa benzer. Çünkü insanları aydınlatır.	1	1,063		
	18	Öğretmen	Öğretmene benzer. Çünkü anlamını bilmediğimiz kelimeleri bilir ve öğretmenden daha fazla bilgisi vardır.	1	1,063		

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/7 Spring 2015

29	Profesör	Profesöre benzer. Çünkü profesörler genel olarak tüm sözcükleri bilirler sözlükte de hemen hemen her kelime vardır.	1	1,063			
31-39-41	Kitap	Kitap gibidir. Çünkü içinde her şey yazar anlamlarıyla.	3	3,191			
34	Deyim	Deyim gibidir. Çünkü her şeyi içinde bulabiliriz.	1	1,063			
36-49-100	Bilgi kutusu	Bilgi kutusuna benzer. Çünkü her ne ararsak arayalım bulunabilir bir bilgi kaynağıdır bilmediğimiz kelimeleri öğreten, bilgi hazinemizi öğreten bir kitaptır.	3	3,191			
38-89	Beyin, akıl, zekâ	Beyin akıl zekâ gibidir. Çünkü her şey içinde bulmamız mümkün olduğu için hangi kelimeyi ararsak içindedir.	2	2,127			
40	Ansiklopedi	Ansiklopediye benzer. Çünkü içinde her bilgi vardır.	1	1,063			
56	Tavus kuşu	Tavus kuşunun kuyruğuna benzer. Çünkü kuyruğu açıldığında bilgi kaynağıdır.	1	1,063			
62	Dünya	Dünyaya benzer. Çünkü her türlü sözcük ve bilgi vardır her ülke gibi bilgiler vardır.	1	1,063			
79	Kanun kitabı	Gelişim kanun kitabı gibidir. Çünkü her bilgileri taşıdığı için.	1	1,063			
90	Köşe	Köşeye benzer. Çünkü köşede okuldaki çok şeyi biliyorlar.	1	1,063			
Fayda Sağlama	2	Kelime	Sayfalar dolusu kelimeler gibidir. Çünkü anlamını bilmediğimiz kelimeleri anlamını bulmaya yarar.	1	1,063		
	30	Doktor	Doktora benzer. Çünkü insanları hastalandığı zaman muayene edip ilaçla tedavi etmesi.	1	1,063		
	85	Bilgisayar, bilim kaynağı	Bilgisayar bilim kaynağı gibidir. Çünkü bilmediğimiz bilgileri araştırıyorsunuz gereken her yerde kullanıyorsunuz ve buda işi.	1	1,063	6	6,382
	87	Güneş	Güneşe benzer. Çünkü önümüzü aydınlatır.	1	1,063		
	103	Kuş	Kuşa benzer. Çünkü doğru yerde kullanırsak kimse kısıtlayamaz.	1	1,063		
	114	Öğreten	Bilmediğimiz bir şeyi öğretire benzer. Çünkü hafızamızı ve beynimizi geliştirir.	1	1,063		

Tablo 3’e göre araştırmaya katılan 8. sınıf öğrencilerinin “Türkçe sözlük” kavramına yönelik geliştirdikleri metaforlar öğrenme, açıklama, bulunma, kapsamlılık, türetmek, değerlilik, bilgelik, fayda sağlama kategorileri altında toplanabilmektedir.

Kategorilere ayrılan metaforlar içinde % 28,723 oranla bilgelik kategorisi 1. sırada bulunmaktadır. Ortaokul 8. sınıf öğrencileri; bilgelik kategorisinde Türkçe sözlük kavramını öğretmene, kitaba ve ışığa benzetmiştir. Bu kategoride Türkçe sözlük kavramı her şeyi bilme,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 10/7 Spring 2015

çinde her şey bulunma, insanları aydınlatma gibi metaforlar ile karşılanmıştır. Türkçe sözlük ile ilgili üretilen metaforlarda Türkçe sözlüğün bilgi ve yol gösterme özelliği vurgulanmaktadır. Bilgelik kategorisinin en çok metafor üretilen bir kategori olması Türkçe sözlüğün öğrenciler tarafından bilgi boyutunun esas alındığını göstermektedir. Bu da öğrencilerin Türkçe sözlüğe karşı olumlu duygulara sahip oldukları ve Türkçe sözlüğü faydalı buldukları şeklinde değerlendirilebilir.

Kategorilere ayrılan metaforlar içinde % 25,531 oranla bulunma kategorisi 2. sırada yer almaktadır. Ortaokul 8. sınıf öğrencileri; bulunma kategorisinde Türkçe sözlük kavramını bilgi kutusuna, kelime hazinesine, bilgisayara benzetmiştir. Bu kategoride Türkçe sözlük kavramı her yerde karşımıza çıkan, içinde her kelime bulunan öğrenci açıklamalarıyla ifade edilen metaforlar ile karşılanmıştır. Verilerden de anlaşılacağı üzere öğrencilerin bu kategorideki ürettikleri metaforlar da olumludur. Bulunma kategorisinde Türkçe sözlük ile ilgili üretilen metaforlar öğrencilerin Türkçe sözlüğü sık sık kullandıkları ve faydalı buldukları bir başvuru kitabı olarak algıladıklarını göstermektedir.

Kategorilere ayrılan metaforlar içinde % 14,893 oranla öğrenme kategorisi 3. sırada bulunmaktadır. Ortaokul 8. sınıf öğrencileri; öğrenme kategorisinde Türkçe sözlük kavramını öğretmene, kaynağa ve internete benzetmişlerdir. Bu kategoride Türkçe sözlük kavramı; kelimeleri öğrenme, bilinmeyen kelimeleri öğretmen gibi kavratma metaforları ile karşılanmıştır. Bu kategoride öğrencilerin Türkçe sözlüğü öğretmen gibi algılayıp öğretme yönüne vurgu yaptıkları görülmektedir. Türkçe sözlükle ilgili üretilen metaforlar içinde üçüncü sırada yer alan öğrenme kategorisinde Türkçe sözlük ile ilgili üretilen metaforlar olumlu olup Türkçe sözlüğün öğretme ve bilgiye ulaştırma özelliğine vurgu yaparak öğrencilerin Türkçe sözlüğü faydalı bulduklarını ortaya koymaktadır.

Kategorilere ayrılan metaforlar içinde % 9,574 oranla değerlilik kategorisi 4. sırada yer almaktadır. Ortaokul 8. sınıf öğrencileri; değerlilik kategorisinde Türkçe sözlük kavramını hazineye, suya ve beyne benzetmişlerdir. Bu kategoride Türkçe sözlük kavramı; hiç bir yerde bulunamayan kendimize özgü tek şey, araştırılan bütün kelimelerin bir arada bulunması, her odasında sır saklı bir ortam gibi metaforlar ile karşılanmıştır. Değerlilik kategorisinde Türkçe sözlük kavramına büyük bir değer yüklenerek Türkçe sözlüğün ne kadar kıymetli olduğu dile getirilmiştir.

Kategorilere ayrılan metaforlar içinde % 8,510 oranla açıklama kategorisi 5. sırada bulunmaktadır. Ortaokul 8. sınıf öğrencileri; açıklama kategorisinde Türkçe sözlük kavramını öğretmene, kılavuza ve güneşe benzetmişlerdir. Bu kategoride Türkçe sözlük kavramı; bizlerin bilmediği Türkçe kavramlarını bizlere anlatma, kılavuzluk yapma; bizleri birçok kelimelerle aydınlatma, anlamını bilmediğimiz kelimeleri söyleme gibi metaforlar ile karşılanmıştır. Görüldüğü gibi açıklama kategorisinde de Türkçe sözlüğün bilgi verme boyutu öne çıkarılarak Türkçe sözlük bilinmeyen şeyleri öğreten bir kılavuz gibi algılanmıştır.

Kategorilere ayrılan metaforlar içinde % 6,382 oranla fayda sağlama kategorisi 6. sırada yer almaktadır. Ortaokul 8. sınıf öğrencileri fayda sağlama kategorisinde Türkçe sözlük kavramını kelime, doktor ve bilim kaynağına benzetmişlerdir. Bu kategoride Türkçe sözlük kavramı; insanları hastalandığı zaman muayene etme, bilinmeyenleri araştırma ve aydınlatma gibi metaforlar ile karşılanmıştır. Görüldüğü gibi fayda sağlama kategorisinde Türkçe sözlüğün insanlara yararlı olma özelliği üzerinde durulmuştur.

Kategorilere ayrılan metaforlar içinde % 3,191 oranla kapsamlılık ve türetme kategorileri 7. sırada bulunmaktadır. Ortaokul 8. sınıf öğrencileri kapsamlılık kategorisinde Türkçe sözlük kavramını gökyüzü, beyin ve kültürlü insana benzetmişlerdir. Bu kategoride Türkçe sözlük kavramı; içindeki bilginin ucu bucağı olmama, beynin kelime hazinesi geniş olma gibi metaforlar

ile karşılanmıştır. Görüldüğü gibi kapsamlılık kategorisinde Türkçe sözlük kavramı kelime hazinesine benzetilmiş, kapsamlı olduğu vurgulanmış ve faydalı bulunmuştur. Türetme kategorisinde Türkçe sözlük kavramı; insan ve aksiyona benzetilmiştir. Bu kategoride Türkçe sözlük kavramı; çok kelime türetebilen, her gün yeni şeyler, cümleler ve kelimeler üreten bir öğrenciye benzetilmiştir. Türetme kategorisinde Türkçe sözlüğün kelime türetme boyutuna vurgu yapılmış ve Türkçe sözlük yararlı bulunmuştur.

Tartışma ve Sonuç

Bireysel ve toplumsal yaşamın en temel ögesi durumunda olan dil, eğitim ve öğretim sürecinde elde edilecek ürünün de niteliğini belirler. Birey, sahip olduğu dil becerileri ekseninde düşüncelerine yön verir ve böylelikle çeşitli zihinsel aktiviteler gerçekleştirir. Neticede, ortaya çıkan bu durum, bireyin eğitim-öğretim alanındaki yeterliliğine önemli ölçüde etki eder (Şengül, 2009). Bu yüzden özellikle çocuklar eğitiminin başlangıcından itibaren dil gelişimi konusunda bilinçli bir şekilde yetiştirilmelidir. Dil ediniminde ve gelişiminde kelime büyük bir öneme sahiptir. Çünkü öğrenilen her kelime beynimizde bir düşünce, kavram oluşmasını sağlar. Bu da çocukların zihinsel gelişimine ve dolayısıyla hayatına etki eder. Bu yüzden eğitimin başlangıcından itibaren kelime öğretimi önemlidir. Bu nu sağlamanın en etkili ve doğal yollarından biri öğrencilere sözlük kullanma alışkanlığı kazandırmaktır.

Yaman ve Dağtaş (2014)’a göre öğrencilerin kelime hazinelerini geliştirmelerinin bir yolu sözlüklerden amaca uygun bir şekilde faydalanmalarını ve sözlüklere yönelik olumlu tutum geliştirmelerini sağlamaktır.

Sözcük öğreniminde en önemli araçlardan birini sözlükler oluşturmaktadır. İlk sözcüklerini ailede ortamında öğrenen birey, sözcük hazinesini daha sonra çeşitli yollarla geliştirir. Bireyin aile ortamında öğrendiği sözcüklerden sonra öğreneceği bütün sözcüklerde sözlükler, ilk başvuru kaynağıdır (Okur, 2011).

Göçer (2009)’e göre her öğrencinin bulunduğu sınıf seviyesine göre Türkçe sözlük, atasözleri ve deyimler sözlüğü, şairler ve yazarlar sözlüğü, eş ve zıt anlamlılar sözlüğü ve yazım kılavuzu edinmelerini sağlamak bir gerekliliktir.

Sözlükler her devirde olduğu gibi günümüzde de çok önemli bir yere sahiptir. Hatta bulunduğumuz dönemde sözlüğe verilen önem daha da artmış, sözlükçülük başlı başına bir uğraş haline almıştır. Bu gelişmelere paralel olarak adeta bir kültür taşıyıcısı görevi üstlenen sözlük için sözlük bilimi diye ayrı bir dal oluşturulmuştur. Bu araştırmada çalışma grubunda bulunan 112 öğrenci 56 adet metafor üretmiştir. Bu metaforların 55’i olumlu, sadece 1’i olumsuzdur. Türkçe sözlük kavramı ile ilgili ortaokul 8.sınıf öğrencileri insan, bilgisayar, öğretmen, kitap, beyin sözcükleri ile olumlu metafor; bilgisayar sözcüğü ile bir adet olumsuz metafor üretmişlerdir. Pilav ve Elkatmış (2013)’a göre kişilerin hayat görüşlerinin belirlenmesinde, dünyayı anlamlandırmalarında, olay, durum, olgu, kavram ve nesnelere kurdukları iletişimde metaforik düşüncenin önemli bir yeri bulunmaktadır. Bu görüşlerden yola çıkarak bu çalışma ile ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin Türkçe sözlük kavramına ilişkin algılarının belirli bir oranda ortaya çıktığı belirtilebilir.

Alan yazın tarandığında özellikle ülkemizde Türkçe sözlük kavramına yönelik metaforik algı çalışmalarının fazla olmadığı görülmektedir. Bu konuyla ilgili çalışmalardan biri Yaman ve Dağtaş (2014) tarafından yapılmıştır. Araştırmada 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin sözlüklere yönelik sahip oldukları zihinsel imgelerini (metaforları) kullanarak 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin sözlüklere yönelik tutumları ile ilgili algıları tespit edilmiştir. Bu araştırmanın sonuç bölümünde öğrencilerin

sözlük kullanmanın yararlarına yönelik tutumlarının orta düzeyde; sözlük kullanma alışkanlığına yönelik tutumlarının da yüksek düzeyde olduğu belirlenmiştir (Yaman ve Dağtaş, 2014). Sözlük ile ilgili diğer bir çalışma ise Yaman (2010)'ın "İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Sözlük Kullanma Alışkanlıkları Üzerine Bir Değerlendirme" başlıklı makalesidir. Bu araştırmanın sonuç bölümünde; öğrenciler tarafından kelime dağarcığını ve Türkçe bilinci geliştirmede sözlüklerin öneminin yeterince kavranmadığı dile getirilmiştir. Bu noktada Türkçe öğretmenlerine önemli görevler düştüğü, Türkçe öğretmenlerinin hizmet içi eğitimlerinde; öğretmen adaylarının da üniversitelerdeki eğitimlerinde sözlüklerin kelime dağarcığını geliştirme ve ana dili açısından önemine yönelik bilinçlendirilmeleri gereği ifade edilmiştir (Yaman, 2010). Diğer bir çalışma ise Kolaç (2009)'ın "İlköğretim Odaklı Bilimsel Yayınlarda Sözlük Kullanma Durumu" başlıklı makalesidir. Bu araştırmanın sonuç bölümünde; yayınlarda sözlük kullanma durumuna bakıldığında; değerlendirmeye alınan 298 yayın içinden sadece bir yayında sözlük kullanıldığı belirlenmiş, 297 yayında ise kaynaklar arasında sözlüğe yer verilmediği dile getirilmiştir.

Bu çalışmada ise 8. sınıf öğrencilerinin Türkçe sözlük kavramına yönelik olumlu ve olumsuz metaforik algıları üzerinde durulmuştur. Çalışma sonuçlarına göre öğrencilerin % 99,107'si Türkçe sözlük kavramına ilişkin olumlu metafor üretirken; % 0,892'si Türkçe sözlük kavramına yönelik olumsuz metafor üretmiştir. Türkçe sözlük kavramına ilişkin öğrenciler; öğrenme, kültürel etkileşim, beğenme kategorilerinde olumlu metafor üretmişlerdir. Öğrenciler bilgisayar kavramı ile 1 adet olumsuz metafor üretmiş ancak bu olumsuz metafor da her hangi bir kategori içinde değerlendirilmemiştir.

Araştırma verilerine göre öğrencilerin Türkçe sözlük kavramına ilişkin bütün kategorilerdeki metaforları olumludur. Öğrencilerin öğrenme, açıklama, bulunma, kapsamlılık, üretmek, değerlilik, bilgelik, fayda sağlama kategorisindeki metaforları; onların Türkçe sözlüğü bir öğretmen, insan, bilgisayar gibi algıladıklarını göstermektedir. Bu kategoride oluşturulan çeşitli metaforların hemen hemen tamamında Türkçe sözlüğün bilgi ve öğretme boyutuna vurgu yapılarak kendilerine kılavuzluk yaparak bilmediklerini öğrettiği üzerinde durulmuştur. Kategorilere ayrılan metaforların tamamında Türkçe sözlüğün yararı üzerinde durularak başvuru kitabı olma özelliği dile getirilmiştir.

Yaman ve Dağtaş (2014)'ın çalışmasına göre öğrencilerin sözlük kullanmanın yararlarına yönelik tutumlarının orta düzeyde; sözlük kullanma alışkanlığına yönelik tutumları ise yüksek düzeydedir. Yaman (2010)'ın diğer bir çalışmasına göre öğrenciler tarafından kelime dağarcığını ve Türkçe bilinci geliştirmede sözlüklerin öneminin yeterince kavranmadığı belirtilmektedir. Kolaç (2009)'ın yaptığı çalışmaya göre yayınlarda sözlük kullanma durumuna bakıldığında; değerlendirmeye alınan 298 yayın içinden sadece bir yayında sözlük kullanıldığı, 297 yayında ise kaynaklar arasında sözlüğe yer verilmediği belirtilmektedir. Bu çalışma da ise Türkçe sözlük kavramına ilişkin üretilen metaforlarının hemen hemen tamamının olumlu olması; ortaokul 8. sınıf öğrencileri tarafından Türkçe sözlük kavramının olumlu algılandığının göstergesidir. Bu sonuç öğrencilerin Türkçe sözlük kullanmanın yararına yönelik tutumlarının yüksek düzeyde olduğunun kanıtıdır. Kolaç (2009)'ın çalışmasında; ilköğretim odaklı yayınların sözlük kullanımını ihmal ettiği belirtilmektedir. Bu araştırmalardan anlaşılacağı üzere ülkemizde Türkçe sözlük olumlu algılanıp kullanımının yararlı olacağı düşünülmekle beraber; sözlük kullanımı boyutunda ihmal edildiği söylenebilir.

Çalışma verilerinden hareketle şu önerilerde bulunulabilir:

- Metaforlar ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin "Türkçe sözlük" kavramına yönelik algılarını belirlemede ve açıklamada etkili birer araştırma aracı olarak kullanılabilir.

- Öğrenciler için sözlük hazırlanırken bu ve benzeri araştırma verilerinden hareketle daha sağlıklı Türkçe sözlükler hazırlanabilir.
- Araştırma konusuna benzer araştırmaların eğitimin farklı kademelerinde (ilkokul, lise, üniversite vb.) öğrenim gören öğrencilere de yapılması faydalı olabilir.
- Her ne kadar öğrenciler Türkçe sözlük kavramına yönelik olumlu algıya sahip olsalar da yapılan gözlem ve araştırmalardan Türkçe sözlüğü kullanma sıklıklarının düşük olduğu anlaşılmaktadır. Bu yüzden öğrencilerin Türkçe sözlüğü kullanma sıklıkları ya da neden Türkçe sözlüğü sık sık kullanma ihtiyacı hissetmediklerine yönelik araştırmalar yapılabilir.
- Türkçe sözlüğün kullanımını yaygınlaştırmak için neler yapılabileceği konusunda çeşitli araştırmalar yapıp eğitim sistemimizin hizmetine sunulabilir.

KAYNAKÇA

- AFACAN, Ö. (2011). *Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının “Fen” ve “Fen ve Teknoloji öğretmeni” Kavramlarına Yönelik Metafor Durumları*. e-Journal of New World Sciences Academy. Volume: 6, Number: 1, Article Number: 1C0367. ISSN:1306-3111
- ARSLAN, M., BAYRAKÇI, M. (2006). *Metaforik Düşünme ve Öğrenme Yaklaşımının Eğitim Öğretim Açısından İncelenmesi*. Millî Eğitim, 171, 100-108.
- AYDIN, İ., PEHLİVAN, A. (2010). *Türkçe Öğretmeni Adaylarının “Öğretmen” ve “Öğrenci” Kavramlarına İlişkin Kullandıkları Metaforlar*. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/3
- AYDIN, F. and ÜNALDI, Ü. E. (2010). The Analysis of Geography Teacher Candidates_ Perceptions towards “Geography” Concept with the Help of Metaphors. International Online Journal of Educational Sciences, 2 (2): 600-622.
- BAYNİYAZOV, A., BAYNİYAZOVA, C. (2014). *Kazakistan’da Kıpçak Sözlükleri ve XVIII-XX. Yüzyıllar Arası Sözlük Çalışmaları*. Bilig. Güz / Sayı 71: 81-92
- ÇELEBİ, S. ve UZUN, D. (2015). *TDK Güncel Türkçe Sözlük ile TDK Sesli Türkçe Sözlük’ün Ünlülerin İşlevleri Bakımından Karşılaştırılması*. International Journal of Language Academy ISSN: 2342-0251 Volume 3/1 p. 303
- ÇETİNKAYA, B. (2014). *Sözlüklerde Tanımlama Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/9, p. 395-406, ANKARA-TURKEY
- ÇOŞKUN, M. (2010). *Lise Öğrencilerinin “İklim” Kavramıyla İlgili Metaforları (Zihinsel İmgeleri)*. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/3
- DÜNDAR, H. ve KARACA, E. (2013). *Formasyon Öğrencilerinin ‘Pedagojik Formasyon Programı’na İlişkin Sahip Oldukları Metaforlar*. Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi Sayı: 30:19-34
- GÖÇER, A. (2009). *Türkçe Eğitiminde Öğrencilerin Söz Varlığını Geliştirme Etkinlikleri ve Sözlük Kullanımı*. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4
- GÜRLEK, M. (2014). *Türk Sözlükçülüğünde Bir Dönüm Noktası: Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/9, p. 1071-1090, ANKARA-TURKEY

- KOLAÇ, E. (2009). *İlköğretim Odaklı Bilimsel Yayınlarda Sözlük Kullanma Durumu*. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4
- OKUR, A. (2011). *İlköğretim Türkçe Sözlükleri Üzerine*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/1, p. 1512-1529, TURKEY
- PİLAV, S. ve ELKATMIŞ, M. (2013). *Öğretmen Adaylarının Türkçe Kavramına İlişkin Metaforları*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/4, p. 1207-1220, ANKARA-TURKEY
- RAHİMİ, F. (2014). *Gönül Maddesinin Farklı Türkçe Sözlüklerde Karşılaştırmalı İncelenmesi Üzerinden TDK Sözlüğünün Sözlük Bilimi Açısından Değerlendirilmesi*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/6, p. 897-911, ANKARA-TURKEY
- SABAN, A. (2008). *Okula İlişkin Metaforlar*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi.14(55), 459-496.
- ŞENGÜL, M. (2009). *Sosyal Farklılıklardan Kaynaklanan Dil Kullanımı ve Türkçe Eğitime Yönelik Bir Değerlendirme*. Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/8
- YAMAN, H. (2010). *İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Sözlük Kullanma Alışkanlıkları Üzerine Bir Değerlendirme*. TÜBAR-XXVII
- YAMAN, H. Ve DAĞTAŞ, A. (2014). *Ortaokul 6, 7 ve 8. sınıf Öğrencilerinin Sözlüklere Yönelik Tutumları: Betimsel Bir Analiz*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/3, p. 1581-1597, ANKARA-TURKEY
- YAPICI, M. Ş. (2013). *Öğretmen Adaylarının Pedagojik Formasyona İlişkin Metaforları*. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/8:1421-1429. ANKARA-TURKEY
- YAVUZARSLAN, P. (2004). *Türk Sözlükçülük Geleneği Açısında Osmanlı Dönemi Sözlükleri ve Şemseddin Sami'nin Kâmûs-ı Türkî'si*. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 44, 2: 185-202
- YILDIRIM, A. ve ŞİMŞEK, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemler*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- GÜN, M., Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin “Türkçe Sözlük” Kavramına İlişkin Metaforik Algıları, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/7 Spring 2015, p. 447-466, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8401>, ANKARA-TURKEY